

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 2

Рівне – 2013

ББК 88

П 86

УДК 316.627:159.9

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. - Випуск 2 - Рівне: РДГУ, 2013 – 239 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім.

Г. С. Костюка

Ямницький Вадим Маркович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна - доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету

Литвиненко Світлана Анатоліївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна - доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович - доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробйов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29 листопада 2013 р.).

Свідectво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет. e-mail: pavelkiv_rv@ukr.net

5. особистісного зростання/ І.С.Булах, М.І.Заяц//Проблеми сучасної психології. – 2012. - №16 . - С. 75-84
6. Марру А.И. История воспитания в античности. / А.И.Марру- М.: Греко-латинский кабинет, 1998. – 425с.
7. Липкина А.И. Психология ребенка и формирование нравственных компонентов его мировоззрения. / А.И.Липкина //Вопросы психологии. – 1980. - №1.
8. Mill J.S. Utilitarianism/J.S.Mill - Boston., 1899. – 150 с.

Резюме. В статье рассматривается проблема морального сознания, морального развития личности. Определена актуальность данной проблемы для современного общества, которое находится в поиске новой моральной парадигмы.

Проанализированы основные теоретические концепции изучения морали в исторической ретроспективе. Показано плюралистичность подходов, различность взглядов на формирование морального сознания и самосознания на разных исторических этапах развития цивилизации. Проанализировано связь между общественными отношениями и формированием нравственности личности. Раскрыто суть современных подходов к решению проблем нравственности.

Определены факторы, которые влияют на формирование морального сознания и самосознания в процессе развития личности, среди которых определяющим есть роль воспитателей (родителей, учителей) на ребенка, их умения находить подходы к решению вопроса морального выбора и обучить этому детей, влияние социальных институтов на развитие личности.

Рассмотрено подходы к развитию морального сознания в онтогенезе. Определены условия и механизмы, которые влияют на развитие морального сознания в дошкольном, младшем школьном, подростковом и юношеском возрасте.

Ключевые слова: моральное развитие, моральное самосознание, моральные нормы, сознание, воспитание.

Summary. The article examines the problem of moral awareness and moral development of a person. It was determined the actuality of the following problem for the modern society, which is in a search of a new moral paradigm.

It was analyzed the basic theoretical concepts of morality in historical perspective. It was shown the pluralistic character of approaches, the diversity of views on the formation of moral awareness and self-awareness at different historical stages of the development of civilization. It was analyzed the connection between public relations and the formation of a person's morality. It was revealed the essence of the modern approaches to solving the problems of morality.

It was detected the factors that affect the formation of moral awareness and self-awareness in the process of personal development, among which the influence of educators (parents, teachers) on the child, their ability to find ways to solve the problem of moral choice and teach that children, the influence of social institutions on personality development.

It was considered the approaches to the development of moral awareness in ontogenesis. It was determined the conditions and mechanisms that affect the development of moral awareness in pre-school, elementary school, teen-age and young adulthood.

Keywords: moral development, moral self-consciousness, moral norm, consciousness, education.

УДК 159.922.6

О.Г. СТАВИЦЬКА

САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ ПСИХОЛОГА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Резюме. У статті розглядаються особливості самопрезентації психолога консультанта з допомогою невербальних засобів спілкування, як складової його професійного іміджу та аналізуються стратегічні особливості, які забезпечують ефективність консультативного процесу. Здійснено аналіз основних компонентів невербальної самопрезентації з огляду її важливості для професійної діяльності психолога-практика у процесі консультативної бесіди. Визначені види, типи, елементи та функції невербальних засобів та вказано на значимість їх цілісного аналізу. Умовою вивчення невербальних компонентів виступає розгляд сукупних ознак, які передають емоційно-оцінні ставлення психолога консультанта до комунікативного акту, а також розгляд невербальних компонентів, як інструментів самовираження, які несуть інформацію про стан учасників спілкування, їх ставлення і до співрозмовників, і до змісту самих висловлювань зважаючи на те, що сукупність невербальних проявів доцільно розглядати в єдності міміки з жестикуляцією та фонаційними компонентами невербальної поведінки, станами та почуттями людини, оскільки саме останні є найбільш представленими в репертуарі невербальної поведінки, легше піддаються декодуванню та наділені самопрезентаційними характеристиками. Вказано на те, що самопрезентаційні технології практичного психолога забезпечують формування його позитивного персонального професійного іміджу.

Ключові слова: невербальна комунікація, просторова організація, емотивна функція, дистанція, візуальний контакт.

Постановка проблеми. Стратегія надання психологічної допомоги потребує від психолога консультанта професійних умінь презентувати себе в ході консультативної бесіди з клієнтом. Специфіка таких умінь передбачає використання в ході комунікативної взаємодії як вербальних так і невербальних конструктів, які і опосередковують ефективність психологічних впливів.

Проблема самопрезентації належить до нових перспективних напрямків соціально-психологічного аналізу поведінки людини у соціальному середовищі. В історії становлення даної проблеми чітко прослідковується виділення трьох етапів. Перший з них характеризується підвищенням інтересом до загальних проблем особистості де і відповідно увага зосереджувалась на соціальній зумовленості вибору людиною стратегій поведінки. Другий пов'язаний з виділенням проблем самоподачі в самостійний напрямок наукового аналізу, спочатку на соціологічному, пізніше – психологічному рівнях. Третій етап характеризується розгортанням експериментальних досліджень самопрезентації, яка стає предметом сучасних наукових досліджень вітчизняних психологів (О.В. Зінченко, Л.К. Аверченко, М.В. Бородиної, Т.В. Климової, О.О. Петрової, О.А. Герсимової, Ю.П. Кошелевої, О.В. Кузнецової, О.І. Коробко, І.П.Шкуратової тощо).

Оскільки коло наших наукових інтересів пов'язане з особливостями самопрезентації психолога консультанта за допомогою невербальних засобів спілкування.

Мета: аналіз значимих конструктів невербальної поведінки які мають місце в налагодженні ефективної взаємодії між психологом консультантом і клієнтом. Відповідно до зазначеної мети повідомлення були сформульовані наступні **завдання:**

1. Проаналізувати значимість самопрезентації психолога в психологічному консультуванні за умови використання невербальних засобів спілкування.
2. Визначити шерегу найбільш значимих невербальних конструктів, які опосередковують самопрезентацію психолога консультанта.
3. Охарактеризувати особливості невербальних впливів, що опосередковують процес консультування в цілому, знімаючи напругу клієнта, формуючи довіру до консультанта.

Виклад основного матеріалу. Самопрезентація – складне соціально психологічне утворення, яке взаємодіє і переплітається з багатьма іншими соціальними феноменами та має недостатню представленість в понятійному апараті вітчизняної психології. Саме тому, виникають певні труднощі при визначенні категоріальних меж даного поняття. Д. Майерс дає наступне визначення даному феномену: «Самопрезентація – акт самовираження та поведінки, спрямований на створення сприятливого враження чи враження, що відповідає чийсь ідеалам». [6]. Велика різноманітність бажаних образів, які створюють співрозмовники, а також велика кількість шляхів та способів їх формування визначили необхідність класифікації стилів самопрезентації. Імідж психолога розглядається як емоційно привабливий для навколишніх образ фахівця, який здатен відповісти ділом на очікування конкретної людини або групи людей та є спроможним надати кваліфікаційну психологічну допомогу. Сучасна прикладна психологія має ряд наукових доробок присвячених визначенню основних критеріїв класифікації стилів. В нашому повідомленні ми хотіли би зазначити лише одну, яка, на нашу думку, безпосередньо торкається проблеми самопрезентації психолога консультанта за умови використання останнім невербальних засобів спілкування. Відповідно до зазначеного можна виділити класифікацію запроповану Ю.С. Крижанською та В.П. Третьяковим [5]. В її основу покладено механізми соціального сприймання, які запускаються за допомогою керування увагою партнера. Авторами було виділено п'ять стилів самоподачі: самоподача переваги, привабливості, ставлення, актуального стану, причин поведінки. Своєрідність поведінки у відповідності до зазначених стилів є важливою умовою налагодження робочого альянсу між психологом консультантом та клієнтом. Саме така умова багато в чому й забезпечує стратегію психологічної допомоги особистості. При розкритті сутності зазначеного явища, в рамках нашої розвідки, маємо наміри зупинитися на виявленні основних шляхів та способів формування привабливого образу. А також, серед системи самопрезентаційних стратегій визначити ті основні, які є значимими при наданні психологічної допомоги психологом консультантом. Самопрезентаційні стратегії виступають складовими професійного іміджу психолога. Його формування взаємопов'язане з особливостями становлення психології, як науки в цілому, так і її соціальним відображенням в суспільстві. Імідж психолога розглядається як емоційно привабливий для навколишніх образ фахівця, який здатен відповісти ділом на очікування конкретної людини або групи людей та є спроможним надати кваліфікаційну психологічну допомогу. Складові елементи в структурі особистості, від яких можуть відштовхуватися стратегії персоналізації, у побудові її сприятливого іміджу:

- стиль у роботі, під яким розуміється вміння спілкуватися з людьми, знаходити спільну мову, організовувати вироблення спільних рішень, відстоювати та аргументувати власну точку зору у дискусіях;
- принципова думка, що характеризується тим, що, не переслідуючи мету висунення нових поглядів, людина просто ототожнює із собою наявні ідеї та концепції;
- власний характер, якому повинні бути властиві впевненість у собі, чіткість у викладі своєї точки зору, артистизм як здібність захопити й утримати увагу публіки, переконати аудиторію;

Таким чином, оскільки масова свідомість функціонує в стані певної "розірваності", то індивіду слід допомогти у створенні картини світу, стилю мислення способом, який не викличе додаткових труднощів. Цю

функцію бере на себе імідж. Він співвідносить інтереси аудиторії, конкретної особистості (професіонала) і каналу комунікації. Потрібно зазначити, що вивчення невербальних засобів самопрезентації було розпочато такими науковцями як: Р.Е. Варданян (2003), М.Н. Котлярова (2001), О.О. Петрова (2000), І.І. Петрова (2003) та ін. основний акцент торкався введення таких понять як «візуальна самоподача образу Я в спілкуванні» та вивчення елементів оформлення зовнішнього вигляду й експресивної поведінки особистості представлені в міміці та жестах.

Вважаємо, що одним із способів формування привабливого образу «Я» психолога консультанта в рамках самопрезентації як складової професійного іміджу є вміння налагоджувати контакт через застосування останнім невербальних засобів спілкування.

Прикладом важливої психологічної ролі невербальних компонентів у процесі мовленнєвого спілкування слугує той факт, що невербальна інформація може як значно підсилити семантичне значення слова, так і суттєво його послабити – аж до повного заперечення суб'єктом сприйняття [7, с.19]. Між вербальним і невербальним каналами існує тісний взаємозв'язок. Невербальна інформація піддається рефлексії тієї людини, яка її передає, а значить – можливий вплив на усвідомлення нею власної невербальної поведінки, а далі – на мовну інформацію. В умовах безпосереднього спілкування людей, тісно пов'язаного з обміном емоційними станами, провідна роль належить такому компонентові невербальної комунікації як міміка. Продукована емоція, за допомогою мімічних паттернів одним із співрозмовників, призводить до змін емоційного стану іншого учасника спілкування, мімічні прояви цього іншого, в свою чергу, призводять до змін емоційного стану першого і т.д. Вочевидь, стає зрозумілим, що для вивчення такого процесу взаємообміну емоційними станами виникає необхідність досліджувати, як людина сприймає ті чи інші мімічні вираження партнерів по спілкуванню.

У вивченні мімічних компонентів невербальної комунікації можна виділити два основні напрямки досліджень. Перший – керується завданням, спрямованим на виявлення елементів обличчя (в першу чергу м'язів), які беруть участь в тих чи інших виразних рухах. Другий – займається проблемою декодування (зчитування) емоцій і віднесенням диференціюванням їх до певних систем та категорій [2, с.110-126]. Сучасні експериментальні дослідження [3] показали, що неконтрольовані мімічні вирази так званих основних або базових емоцій є суто специфічними і розпізнаються з високою мірою точності незалежно від расових, національних і культурних особливостей. На думку одних науковців, таких емоцій є шість: радість, горе, гнів, страх, здивування, відраза-презирство [3]; на думку інших – дев'ять: інтерес, задоволення-радість, здивування, горе-страждання, відраза, гнів, сором, страх, презирство. Коди мімічних паттернів, характерні для цих емоцій, були описані двоюко: по-перше, з вказівкою на групи м'язів, що беруть участь у кожному мімічному вираженні, і, по-друге, з точки зору змін у взаєморозміщенні та формі окремих рис обличчя, також появи видимих змін тону м'язів.

При аналізі мімічних змін були виділені три автономні зони обличчя: область лоба та брів, область очей (очі, зиниці, основа носа) і нижня частина обличчя. Запропоновані своєрідні „формули” мімічних виразів, що фіксують характерні відмінності в кожній із трьох зон обличчя, стали об'єктом вивчення ряду досліджень і в результаті цього були сконструйовані фотоеталони мімічних виразів ряду емоцій [3]. Дослідження показали, що найбільш виразні мімічні прояви локалізуються переважно в нижній частині обличчя і значно рідше – в області лоба та брів. Характерно, що провідні ознаки не локалізуються в області очей. Це, на перший погляд, є дивною обставиною, хоча б тому, що в художній літературі велика увага приділяється саме виразу очей. Дані автори мотивують це тим, що очі являють собою своєрідний, смисловий центр обличчя, де нібито акумулюється вплив сильних мімічних змін верхньої і нижньої частин. Аналіз мімічних виразів дає різноманітну інформацію про загальну мімічну обдарованість особистості, яка розкривається в наступних характеристиках: 1) сильна – слабка; невизначена-виразна; судомна, гармонійна; 2) різновиди мімічних картин, швидкість зміни мімічних формул, вміння передавати нюанси; 3) міміка – стереотипна – індивідуальна.

На формування вмінь із допомогою міміки передавати емоційні стани, впливають три фактори: 1) вроджені видотипові мімічні схеми, що відповідають певним емоційним станам; 2) набуті, засвоєні, соціалізовані способи прояву емоцій, доволіно контрольовані; 3) індивідуальні експресивні особливості, що надають видовим і соціальним формам мімічного вираження специфічних особливостей, які властиві лише даному індивіду. Завданням вивчення міміки в нашому дослідженні є розгляд сукупних ознак, які передають емоційно-оцінне ставлення психолога консультанта до комунікативного акту, а також розгляд мімічних невербальних компонентів, як засобів самовираження, які несуть інформацію про стан учасників спілкування, їх ставлення і до співрозмовників, і до змісту самих висловлювань. Вважаємо, що сукупність мімічних проявів доцільно розглядати в єдності з жестикуляцією та фонаційними компонентами невербальної поведінки, станами та почуттями людини, оскільки саме ці невербальні компоненти є найбільш представленими в репертуарі невербальної поведінки й легше піддаються декодуванню та наділені самопрезентаційними характеристиками.

Відносна самостійність жестів, як складника системи невербальних компонентів комунікації, і в той же час – їх тісний взаємозв'язок із основним комунікативним засобом – мовою, характеризується виділенням різноманітних типів і функцій жестів як поза їх зв'язком із мовленням, так і залежно від того, яку роль вони виконують щодо вербальних засобів. До відносно самостійних жестів можна віднести: ритмічні, вказівні, описово-показові, символічні, емоційні. Ця група жестів характеризується меншою залежністю від конкретного змісту висловлювання і внесенням самостійних смислових відтінків [4,с.26]. Умовне значення, яке склалося серед людей, що спілкуються однією мовою, і закріплене в традиції вживання жести в спілкуванні мають символічні жести. Досить різноманітними є вказівні жести. Використання цих жестів супроводжується

вказуванням рукою, пальцем чи тим, що є в руках на предмет розмови. Вказівним жестом може бути і кивок головою, або ж просто погляд. Супроводжуючи мовлення, вказівні жести, як правило, заповнюють семантичні пропуски в репліці. Описово-показові жести слугують для наочної передачі з допомогою рук форми, розмірив предмету.

Характеризуючи ритмічні жести, Є.В. Красильнікова, відмічає, що вони не локальні за своєю природою, тобто, суперсигментні – вони накладаються на певні фрагменти тексту і підпорядковуються ритму мовлення [4, с. 26]. Емоційні жести, які бажано розглядати разом із мімічними і фонаційними невербальними засобами, можуть передавати інформацію про почуття та стани тієї людини яка їх продукує. Семантично-змістові та смислові характеристики окремих жестів є неоднаковими в різних культурах. Однак, серед них є і подібні жести, до числа яких можна віднести: комунікативні (жести привітання, прощання, привернення уваги, заборони, стверджувальні заперечення і запитальні та ін.); модальні, тобто ті, що виражають оцінку, ставлення (жести схвалення, незадоволення, довіри і недовіри, розгубленості та ін.); описові жести, які мають смисл тільки в контексті мовленнєвого висловлювання. Зокрема, були виділені три групи жестів: комунікативні, модальні (виражають оцінку) і емоційні. Вона описала комунікативні жести, які визначила, як „виразні рухи”, що слугують заміниками елементів мови; а в середині них виділила жести привітання, жести погрози, привертання уваги, кличні, заборонні, стверджувальні, запитальні. Залежно від міри самостійності чи належності до висловлювання, жести можуть або супроводжувати мовлення, доповнюючи його зміст, або ж практично повністю замінювати вербальне повідомлення.

Важливим для нас є те, що в спілкуванні жести виступають, як знакові засоби, і реалізують його основні функції. Саме тому, на наш погляд, класифікацію жестів, запропоновану О.О. Петровою [8], слід вважати найбільш повною і досконалою. Аналіз жестової поведінки людини був проведений автором у рамках психосеміотичного напрямку сучасної психології. Дана класифікація включає три групи жестів:

1. Жести-симптоми (виконують функцію самовираження): а) жести станів; б) жести процесів; в) модальні жести (суб'єктивно-оцінні).

2. Жести-регулятори (регулятивно-комунікативна функція) – управління контактом: а) фатичні жести (вступ у контакт); б) контактні жести (підтримка і підсилення контакту); в) ендні жести (вихід із контакту); г) спонукальні (імперативні) жести – (спонукають партнера до дії).

3. Жести-інформатори (інформативно-комунікативна функція): а) об'єктні; б) суб'єктні.

Нашу увагу привернули детальність і розгорнутість даної типології жестів, врахування психологічних, семіотичних і паралінгвістичних особливостей жестової поведінки мовця, що стає додатковою інформацією про емоційний стан клієнта. У лінгвістичній науці увага до створення типології жестів зростає завдяки зверненню цієї галузі науки до прагматичної, функціональної частини висловлювання. Стає помітним підсилення інтересу до жесту, який супроводжує його і несе комунікативне навантаження, визначаючи однозначність висловлювання, заповнюючи його еліптичність. Є.В. Красильнікова [4], диференціювала жести відповідно до тих функцій, які вони виконують у висловлюваннях із певним комунікативним навантаженням: жест виступає елементом розмежування у повідомленні; жест сприяє виділенню головного на фоні другорядного; жест виділяє нове на фоні даного (рему на фоні теми); жест виконує модальні функції; жестом підтримується емоційність висловлювання; одна з важливих функцій – встановлення і підтримка контакту в спілкуванні; жест, наділений значенням спонуки; – вказівна і зображувальна функції також передаються жестами. Такі характеристики функціональної природи жестової поведінки неодмінно мають усвідомлюватися та аналізуватися психологом консультантом з метою самопрезентації себе клієнту для підвищення ефективності консультативної взаємодії. На різну комунікативну наповнюваність жестових сигналів вказала Є.В. Красильнікова [4], виділяючи серед них жести-слова і жести-висловлювання. Виконуючи вказівну функцію, жести-слова вживаються поряд із звуковою стороною мовлення і не здатні її залишити. Більш самостійними, внаслідок власної комунікативної сутності, є жести-висловлювання. Вони можуть замінювати мовлення і розумітися без звукового супроводу. Так, наприклад, інтерпретуються без звукового супроводу такі жести: потирання долонями рук одна одну – має значення чогось цікавого, незвичайного, або смачного (в залежності від мовленнєвої ситуації); піднятий до гори великий палець руки (всі інші пальці зігнуті в кулак, рука піднята на рівні грудей) легко розуміється, як „все чудово”, „здорово”, „все добре” та ін.; нахили голови зі сторони в сторону – непогодження з позицією співрозмовника; нахили голови вперед – згода. Таким чином, аналіз різних типологій кінесичних компонентів невербальних засобів комунікації демонструє складність класифікацій цих сигналів невербальної поведінки і потребує пошуку чинників відносно яких можна було б провести більш універсальну диференціацію жестів людини. Та не зважаючи на це вміння професійно використовувати жести психологом консультантом у професійній діяльності позитивно впливатиме на процес надання психологічної допомоги клієнту, оскільки забезпечуватиме емоційну підтримку останньому.

Висновки. Отже, характеризуючи кінесичні та мімічні компоненти невербальної комунікації, необхідно враховувати ситуацію, в якій знаходяться співрозмовники, їх інтенції, функцію і значення жестів, характер сприйняття жесту та міміки учасниками спілкування. Формування основ використання різноманітних технік, методів, прийомів, засобів з побудови іміджу; покращення самооцінки та інших особливостей особистості, їх врахування при створенні іміджу з опорою на професійну компетентність може бути забезпечено через оволодіння самопрезентаційними стратегіями психолога - практика. Невербальні засоби комунікації забезпечують розуміння прояву ширих почуттів психолога та клієнта, оскільки вони презентуються підсвідомими імпульсами, а неможливість підробити дані імпульси дозволяє довіряти цим засобам більше, а ніж

вербальним. Самопрезентаційні технології практичного психолога забезпечують формування його позитивного персонального професійного іміджу. Подальші дослідження з даної проблеми плануємо присвятити розробці тренінгу формування навичок самопрезентації психолога-практика.

Список використаних джерел:

1. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посібник /Н.Ю. Бутенко.- К.КНЕУ,2005.– 336с.
2. Вальсинер Я. Невербальна комунікація в діадах / Я.Вальсинер, Х.Миккин // Уч.зап.Тарт.гос.ун-та.– Тарту, 1974.–Вып. 335(Труды по психологи), Кн.3.– С.47-56.
3. Изард К. Эмоции человека / К.Изард; [пер с англ. А.Татлыбаева]. – СПб.:Питер, 2000.– 464с. – (Мастера психологии).
4. Красильникова Е.В. Жест и структура высказывания в разговорной речи / Е.В.Красильникова // Русская разговорная речь; [отв.ред. Е.А.Земская]; АН СССР ИРЯ . – М., 1983. – С. 214-235.
5. Крижанская Ю.С.,Третьяков В.П. Грамматика общения / Ю.С. Крижанская, В.П. Третьяков.– [2 издание]. – М.: Смысл. Академический проект, 1999. – 279с.
6. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб.: Питер Ком,1998. -684 с.
7. Морозов В.П. Невербальная коммуникация: экспериментально-теоретические аспекты / В.П. Морозов // Психологич. журнал. – 1993. – №1. – С. 18-31.
8. Петрова Е.А. Жесты в педагогическом процессе / Е.А. Петрова. – М.: Московское городское педагогическое общество.– М.,1998.-222с.

Резюме. В статье рассматриваются особенности самопрезентации психолога консультанта с помощью невербальных средств общения как стратегия эффективности консультационного процесса. Проведен анализ основных компонентов невербальной самопрезентации с учетом ее значимости в профессиональной деятельности психолога-практика в процессе консультационной беседы. Определены виды, типы, элементы и функции невербальных средств и акцентировано внимание на необходимости их целостного анализа. Условием изучения невербальных компонентов выступает рассмотрение общих показателей, которые передают эмоционально-оценочное отношение психолога консультанта к коммуникативному акту. А также рассмотрение невербальных компонентов, как инструментов самовыражения, которые несут информацию о состоянии участников общения, их отношение и к собеседникам и к содержанию самих высказываний, определяясь в том, что сочетание их проявлений нужно рассматривать в целостности мимики с жестикულიацией и фонационными компонентами невербального поведения, состояниями и чувствами, поскольку они в большей степени представлены в репертуаре невербального поведения, легче декодируются и наделены самопрезентационными характеристиками. Указано на то, что самопрезентационные технологии практического психолога обеспечивают формирование его позитивного персонального профессионального имиджа.

Ключевые слова: невербальная коммуникация, пространственная организация, эмотивная функция, дистанция, визуальный контакт.

Summary. The article discusses the features of self - presentation psychological consultant using non-verbal communication as part of its professional and analyse strategic features that provide efficiency consultative process. The author analysis main components of non-verbal self-presentation and gives its importance to the professional work of psychologist practicing in the counselling interview. The condition for the study of non-verbal components acting aggregate consideration of signs that convey emotional and evaluative attitude psychology consultant to the communicative act, as well as consideration of non-verbal components as tools of self-expression, which carry information about the state of the dialogue participants, and their relationship to the interlocutors. The author thesis to content themselves expressions despite the fact that the set of non-verbal expressions should be considered in the unity of gestures and facial expressions components of non-verbal behaviour, feelings and states rights, since the latter are the most represented in the repertoire of nonverbal behaviour easier to decode and endowed self - presentation characteristics. The author proposes and specified that self - presentation technologies provide practical psychologist to form its personal positive professional image. The article examines the peculiarities of self-presentation of psychologist consultant through non-verbal means of communication as a strategy of effectiveness of the consultative process. The analysis of the major components of non-verbal self-presentation in view of its importance in a professional activity of psychologist-practical worker in a process of consultative discussion realized.

Key words: self-presentation, non-verbal communication, self-expression, spatial organization, emotional function, distance, nonverbal behaviour.

З М І С Т

Передмова	3
Павелків Р.В. Феномен просоціальності як новий аспект психологічного аналізу.....	4
Гошовський Я.О. Просоціальні стратегії депривованої особистості у контексті її вітагенної активності.....	8
Коваленко А.Б. Проблеми сучасної сім'ї очима підлітка	12
Литвиненко С.А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації.....	16
Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З. Концепція соціального інтелекту особистості	19
Петренко О.Б. Дефініція і сутність поняття “моральні гендерні стереотипи”.....	23
Ямницький В.М. Суб'єктність та чинники життєтворчої активності особистості.....	27
Андріяшина Н.В. Психологічна готовність до розвитку уваги учнів як соціалізація особистості майбутнього педагога	31
Атаманчук Н.М., Пасічніченко А.В. Аналіз наукових підходів до вивчення розвитку самооцінки дошкільника як основного компоненту в структурі самосвідомості.....	33
Безлюдна В.І. Особливості просоціального розвитку в епоху дитинства	36
Борейчук І.О. Структура образу «чужого» в студеському середовищі	40
Бубряк Т.Ю. Моделі логічних рівнів Роберта Ділтса у процесі становлення професійної самоідентичності майбутніх психологів.....	44
Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки	47
Главінська О.Д., Хупавцева Н.О. Становлення я-концепції в просторі професійного самовизначення молоді	52
Гошовська Д.Т. Моральна самооцінка як базовий компонент самоусвідомлення у процесі ревіталізації особистості.....	54
Демчук О.О., Артемова О.І. Структурні компоненти креативної компетентності майбутніх психологів	57
Джеджера К.В. Комунікативний досвід особистості як умова ефективного спілкування.....	59
Джеджера О.В. Емоції та емоційні переживання як предмет наукового дослідження: історичний аспект.....	63
Добровольський С. Життєтворчість як основа соціально-психологічного становлення особистості	67
Євдокимова Н.О., Лановенко І.І. Психологічні аспекти професійної соціалізації майбутніх юристів.....	72
Зінченко А.В. Життєстійкість як основа ефективної соціальної адаптації хворих на епілепсію	76
Козачук С.А., Портяна О.В. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми пізнавальної активності.....	79
Комар Т.В. Допомога іншим як психологічний засіб розвитку особистості	83
Корнієнко І.О. До проблеми індивідуалізації стратегій життя особистості.....	87
Корчакова Н.В. Стратегія вдячності як елемент просоціальної поведінки.....	90
Кривубий О.С. Особливості формування іншомовної компетенції студентів-філологів	95
Кривошишина О.А. Особливості взаємодії свідомого та несвідомого рівня психіки творчої особистості	98
Крюкова Л.В. Корекція емоційної сфери молодшого школяра як основного чинника адаптації у соціумі	102
Кулаков Р.С. Самооцінка та рівень домагань як психологічні детермінанти професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці	105
Марциновський В.П., Куцоконь Л.П., Рудь О.Г., Гусаковська Т.М. Психофізіологічні та вікові особливості сприйняття часу та уваги дітей	109
Матласевич О.В. Психологічна профілактика адиктивної поведінки молоді в світлі християнського світогляду.....	112
Моїсєєва О.С. Психологічні чинники становлення професійної культури вчителя іноземної мови у процесі соціалізації	116
Набочук О.Ю. Теоретико-методологічний дискурс у проблему типів екологічної свідомості особистості	119
Назаревич В.В. Психологічні атрибути гандикапності в осіб із психофізіологічним потребами	123
Наконечна М.М. Просоціальна активність як чинник становлення внутрішнього світу людини	127
Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку.....	132
Ніколайчук Г.І., Ногачевська І.О. Роль особистісного та соціального досвіду в процесі розуміння літературних текстів.....	136
Павелків В.Р. Психологічний аналіз змісту та типології проблеми агресивності у психологічній науці	139
Папуча М.В. Шляхи подолання редуційних процесів у сучасній психології.....	143
Петренко В.Є. Психологічна корекція тривожності у старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів	149
Поліщук В.М. Базовий симптомокомплекс кризи входження в дорослість	152
Поліщук С.А. Вплив процесів старіння на особливості реагування людини на стрес	155
Рудюк О.В. Проблеми професійної соціалізації безробітної молоді	158
Рудь Г.В. Психологічні особливості просоціальної поведінки підлітків	161
Созонюк О.С. Психологічний аналіз розвитку комунікативних здібностей у студентів - майбутніх педагогів.....	166
Співак Д.М. Теоретичні підходи до вивчення проблем моралі та моральної самосвідомості	170

Ставицька О.Г. Самопрезентації психолога як складова його професійного іміджу	174
Хоржевська І.М. Емпатійні прояви у дитини підліткового віку	179
Цуканова М.С. Уявлення сучасної молоді про нормативну та просоціальну поведінку: психологічний аналіз	182
Щербан Т.Д. Психологічно-емоційна стійкість вчителя як основа професійної компетентності	185
Яцюк Н.О. Концепція іншої людини як детермінанта просоціальної поведінки	189

Доробки молодих науковців

Васильченко А.В. Детермінанти виникнення та переживання заздрощів у юнацькому віці	193
Вознюк Ю.С. Становлення самоствердження особистості на різних вікових етапах	197
Воронова О.Ю. Емоційно-психологічний компонент професійного становлення майбутніх працівників дитячих навчальних закладів	200
Демянюк О.Б. Соціально-психологічний аналіз індивідуальних моделей світу студентів-психологів	204
Журавель А.В. Ресурси студентської інтервізійної групи у формуванні готовності майбутніх психологів освіти до здійснення ними професійної кар'єри як психолога-консультанта	209
Кириченко Н.А. Особливості формування цільових орієнтацій у життєвих проектах юнаків	213
Кулакова Л.М. Психологічні особливості розвитку почуття власної гідності у молодшому шкільному віці ...	216
Курдибаха О. М. Психологічні основи гендерної соціалізації підлітків	221
Лендел М.І. Проблеми етнічної толерантності у психології	224
Мельник І.Я. Емоційно-оцінний компонент просоціальної поведінки у молодшому шкільному віці	226
Новік Л.О. Імідж як один з механізмів соціалізації особистості	229
Покотило Г.О. Недоліки соціалізації як чинники формування девіантної поведінки підлітків	232
Відомості про авторів	236

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 2

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**
Відповідальний за підготовку збірника до видання **Безлюдна В.І.**
Технічний редактор **Суходольський В.І.**
Комп'ютерна верстка **Осипчук О.П.**

Здано до набору 02.12.2013 р. Підписано до друку 06.12.2013 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № [REDACTED] Наклад 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та педагогічної психології
(к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 2. – Рівне:
РДГУ, 2013. – 239 с.**

ISBN 966—7281 —07—8.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 316.627:159.9

ББК 88